

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی

مطالعه فقهی - حقوقی منع تجسس و بازتاب آن در قانون آیین دادرسی

کیفیری ۱۳۹۲

استاد راهنما

دکتر غلامحسین کوشکی

استاد مشاور

دکتر محمدرضا رهبرپور

استاد داور

دکتر حسنعلی موذن زادگان

پژوهشگر

رضا موسوی آزاده

تابستان ۱۳۹۵

بسم الله الرحمن الرحيم

بیاباری از خرداندن جهان و اعتماد بر این که عالم محض خداوند است و بهواره ناخر به اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعلامی فرهنگ و تمدن بشری مادام الحیوان دانشگاه های دانشگاه علامه طباطبائی متهدمی کردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی به نظر قرار داده و از آن تحطی نکندیم:

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت،
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پرسیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق،
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش،
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن به پیشبرد توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش،
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به ایتنا از حرکت جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجزیهات و منابع در اختیار،
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق،
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تعد و خودداری از حرکت حرمت شکنی،
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد،
- ۹- اصل برات: التزام به برات جویی از حرکت رفتار غیر حرزهای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به سلب های غیر علمی می آلائند.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

تعمدنامه‌ی اصالت پیمان نامه ارسال

رشته..... که در تاریخ..... از پیمان نامه ارسال خود تحت عنوان..... دفاع نموده‌ام، متعهد می‌شوم:

- ۱- این پیمان نامه ارسال حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاورد های علمی و پژوهشی دیگران (اعم از مقاله، کتاب، پیمان نامه و غیره) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده‌ام.
- ۲- این پیمان نامه ارسال قلاً برای دیانت بیخ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده از هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ازین دست موارد از این پیمان نامه ارسال را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی مجوزی مربوط را نخواهم گرفت.
- ۴- چنانچه در حین متغیر زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام پنج کوزه ادعائی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

صور تجلده دفاع

با تائید است خداوند متعال جلده دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری دانشجو..... رشته.....، با شماره دانشجویی.....
 تحت عنوان..... با حضور استاد (ان) رابنما، استاد (ان) بشاور و استاد (ان) داور در دانشگاه علامه طباطبائی در تاریخ..... تکمیل گردید. در این جلسه،
 پایان نامه / رساله با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت.

نامبرده نمره / درجه ----- (بدون ارائه مقاله) دریافت نمود.

نمره مقاله ----- + نمره پایان نامه ----- = نمره نهایی

استاد (ان) رابنما (مرتبه علمی، گروه آموزشی، دانشکده، دانشگاه)

نام و نام خانوادگی تاریخ و امضا

استاد (ان) بشاور (مرتبه علمی، گروه آموزشی، دانشکده، دانشگاه)

نام و نام خانوادگی تاریخ و امضا

استاد (ان) داور (مرتبه علمی، گروه آموزشی، دانشکده، دانشگاه)

نام و نام خانوادگی تاریخ و امضا

نایبده تحصیلات تکمیلی (مرتبه علمی، گروه آموزشی، دانشکده، دانشگاه)

نام و نام خانوادگی تاریخ و امضا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

ارزشیابی پایان نامه تحصیلی

دفاع نهائی پایان نامه رضا موسوی آزاده دانشجوی کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا
به شماره دانشجویی 9312337109 تحت عنوان: «مطالعه فقهی - حقوقی منع تجسس و
بازتاب آن در قانون آیین دادرسی کیفری 1392»

در تاریخ 95/06/31 انجام و با درجه *بسیار خوب* نمره ۱۷/۵ مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء هیأت داوران:

1- عضو هیأت علمی داوران: استاد راهنما جناب آقای دکتر کوشکی

2- عضو هیأت علمی داوران: استاد مشاور جناب آقای دکتر رهبر پور

3- عضو هیأت داوران و نماینده تحصیلات تکمیلی: استاد داور جناب آقای دکتر موذن زادگان

تقدیم به:

پدر و مادرم که، همیشه تکیه گاه من در زندگی و تحصیل بوده‌اند.

و

برادران و خواهر عزیزم که در طول تحصیل مشوق اصلی من بوده‌اند.

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود...

در اینجا شایسته است از استاد راهنمای این پایان نامه آقای دکتر غلامحسن کوشکی، که با دانش سرشار، تجربه گسترده در تحقیق، بینش باز و اندیشه های عمیق شان از ابتدا، هم در فرآیند شکل گیری موضوع و فرضیات پژوهش و هم در طول پژوهش، با دقت علمی، پیشنهادات مفید و نکته سنجی هایشان بارها این پایان نامه را خواندند و در همه ابعاد آن رهنمود دادند، قدردانی کنم.

همچنین تقدیر و تشکر می کنم از جناب آقای دکتر محمدرضا رهبریپور که به عنوان استاد مشاور این پایان نامه از نظرات فقهی ایشان استفاده بردیم. امید است خداوند منان دادرس و یاری گرش باشد.

چکیده

منع تجسس یکی از قواعد مسلم فقهی است که قرآن کریم در آیه ۱۲ سوره حجرات به این امر مهم اشاره کرده است و همچنین روایات زیادی از معصومین (ع) که دال بر ممنوعیت تجسس در حریم خصوصی دیگران است، وارد شده است. به طور کلی می‌توان گفت تجسس در اسلام با توجه به عموماتی از آیات و روایات و حکم عقل و سیره به طور مطلق حرام و ممنوع می‌باشد و با مطالعه متون فقهی و تفسیری می‌توان مبانی چون اصل ستر و بزه پوشی، قاعده درء، اصل عدم ولایت و... را بر ممنوعیت تجسس استخراج و استنتاج کرد. البته ادله‌ای نیز وجود دارد که نشان می‌دهد در برخی از موارد تجسس جایز است. خوشبختانه موارد جواز تجسس به صورت محدود و با رعایت تشریفات و مقررات خاصی در قوانین ایران علی‌الخصوص قانون آیین دادرسی کیفری آورده شده است. مصلحت جامعه و تضمین حقوق بزه دیده از جمله مبانی استثناءهای وارد بر منع تجسس در جهت کشف اسباب، آلات و ادله وقوع جرم و دستگیری متهمان در نظام حقوق کیفری ایران است. البته در مواردی که ضابطان دادگستری و مقام‌های قضایی بدون وجود ظن کافی مبادرت به نقض حریم خصوصی افراد می‌نمایند، با ضمانت اجرای کیفری، انتظامی و مدنی روبرو خواهند شد. اما قانون در خصوص اعتبار ادله اکتسابی ناشی از نقض حریم خصوصی که بدون رعایت مقررات و تشریفات قانون آیین دادرسی کیفری صورت می‌گیرد ساکت است و متأسفانه همین سکوت و نقص قانون موجب شده است رویه قضایی ایران این گونه ادله را از باب قرائن و امارات قضایی مورد پذیرش قرار دهد و به آن ترتیب اثر بدهد باید متذکر شد که روش تحقیق بکار رفته شده در پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی است.

واژگان کلیدی: تجسس، تحسس، حریم خصوصی، دادرسی کیفری، قاعده فقهی

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
۱- بیان مسئله:.....	۳
۲- پیشینه تحقیق.....	۵
۳- اهداف تحقیق.....	۵
۴- سوال های تحقیق.....	۶
۵- فرضیه های تحقیق.....	۶
۶- روش تحقیق.....	۷
۷- سازماندهی تحقیق.....	۷
بخش نخست: مفاهیم، مصادیق ، ادله و مبانی حرمت تجسس.....	۹
فصل نخست: مفاهیم و مصادیق.....	۹
گفتار نخست: مفاهیم.....	۹
بند نخست: تجسس.....	۹
الف. مفهوم لغوی.....	۹
ب. مفهوم اصطلاحی.....	۱۰
پ. منع تجسس به مثابه ی قاعده فقهی.....	۱۲
بند دوم: واژگان هم معنا و مرتبط.....	۱۵
الف. واژگان هم معنا.....	۱۶
۱. تجسس.....	۱۶
۲. تفتیش.....	۱۸
۳. تفحص.....	۱۹
۴. ترصد و تنصت.....	۱۹
ب. واژگان مرتبط.....	۱۹
۱. حریم خصوصی.....	۲۰
۲. حق خلوت.....	۲۲
۳. محرمانگی.....	۲۳
گفتار دوم: مصادیق.....	۲۴

- بند نخست: استراق سمع ۲۴
- بند دوم: استراق بصر ۲۷
- بند سوم: ورود به منازل غیر بدون استیذان ۳۰
- بند چهارم: غیبت و نیمه ۳۳

۳۴ فصل دوم: ادله و مبانی حرمت تجسس

- گفتار نخست: ادله ۳۵
- بند نخست: ادله عقلی ۳۶
- بند دوم: ادله شرعی ۳۷
- الف. آیات قرآنی ۳۷
- ب. سنت ۳۹
- گفتار دوم: مبانی فقهی و حقوقی منع تجسس ۴۳
- بند نخست: مبانی فقهی ۴۴
- الف. ممنوعیت سوء ظن ۴۴
- ب. ممنوعیت ایذاء مؤمن ۴۶
- پ. اصل عدم ولایت ۴۷
- ت. اصل برائت ۴۸
- ث. اصل ستر و بزه پوشی ۵۲
- ج. قاعده درء ۵۴
- بند دوم: مبانی حقوقی ۵۷
- الف. حمایت از آزادی و استقلال فردی ۵۷
- ب. حفظ و حمایت از حقوق بشر ۵۸
- پ. حمایت از آبرو و حیثیت افراد ۵۹

۶۱ بخش دوم: گستره و قلمرو حقوقی قاعده منع تجسس

- فصل نخست: استثناءهای وارد بر قاعده منع تجسس در فرآیند رسیدگی کیفری ۶۱
- گفتار نخست: مبانی ۶۲
- بند نخست: مصلحت جامعه ۶۲
- بند دوم: تضمین حقوق بزه دیده ۶۵
- گفتار دوم: مصادیق ۶۵

بند نخست: در جرائم مشهود.....	۶۶
الف. ماهیت جرم مشهود.....	۶۶
ب. مصادیق جرم مشهود.....	۶۷
۱- مشهود واقعی.....	۶۷
۲- مشهود حکمی (فرضی).....	۶۸
ج. اختیارات ضابطان در جرائم مشهود.....	۷۱
بند دوم: در جرائم غیر مشهود.....	۷۵
الف. انواع تجسس و تفتیش بر اساس موضوع.....	۷۷
۱- تجسس و تفتیش منازل، اماکن، اشیاء و اموال متهم.....	۷۷
۱-۱ منازل.....	۷۸
۱-۲ اماکن.....	۷۹
۱-۲-۱ اماکن خصوصی.....	۸۰
۱-۲-۲ اماکن عمومی.....	۸۰
۱-۳ وسائل نقلیه.....	۸۱
۲- بازرسی متهم.....	۸۳
۱-۲ بازرسی بدنی از روی لباس.....	۸۵
۲-۲ بازرسی اعضای داخلی بدن.....	۸۸
۳- ارتباطات مخابراتی.....	۸۹
۴- مراسلات و حساب‌های بانکی.....	۹۳
۱-۴ مراسلات پستی.....	۹۳
۲-۴ حساب‌های بانکی.....	۹۵
۵- داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای.....	۹۶
ب. شرایط و ضوابط تفتیش و بازرسی در جرائم غیرمشهود.....	۹۹
۱- اهم بودن تفتیش از حقوق اشخاص.....	۹۹
۲- حضور اشخاص معین.....	۱۰۱
۳- کتبی بودن دستور.....	۱۰۳
۴- معین بودن مدت اعتبار.....	۱۰۳
۵- وجود ظن قوی.....	۱۰۴
۶- موردی بودن.....	۱۰۵

۱۰۶	۷- رعایت تناسب بین اتهام و مجوز صادره.....
۱۰۷	۸- تنظیم صورت مجلس.....
۱۰۹	فصل دوم: نقض غیر قانونی قاعده منع تجسس.....
۱۰۹	گفتار نخست: تحصیل ادله ناشی از نقض قاعده.....
۱۱۰	بند نخست: اصول حاکم بر تحصیل ادله.....
۱۱۰	الف. اصل آزادی تحصیل دلیل.....
۱۱۱	۱- دلایل فاقد ارزش اثباتی.....
۱۱۲	۲- اثبات جرم از طرق خاص.....
۱۱۲	۳- مشروعیت تحصیل دلیل.....
۱۱۴	ب. اصل ارزیابی آزادانه دلیل.....
۱۱۴	بند دوم: اعتبار و بطلان ادله اکتسابی.....
۱۱۵	الف. ادله اخباری.....
۱۱۶	ب. ادله احرازی.....
۱۲۱	گفتار دوم: مسوولیت و ضمانت اجراهای نقض قاعده.....
۱۲۱	بند نخست: مسوولیت و ضمانت اجرای کیفری.....
۱۲۷	بند دوم: مسوولیت و ضمانت اجرای انتظامی.....
۱۲۸	الف. ضابطان دادگستری.....
۱۳۰	ب. مقامهای قضایی.....
۱۳۰	بند سوم: مسوولیت و ضمانت اجرای مدنی.....
۱۳۳	نتیجه گیری و پیشنهادها.....
۱۳۷	منابع.....

مقدمه

سرکشی در زندگی و مسائل شخصی و حریم خصوصی دیگران، از اموری است که عقل آن را تقبیح می‌کند. فضولی کردن و سرکشی در این‌گونه مسائل، از جمله مواردی است که آموزه‌های وحیانی آن را به‌عنوان تجسس قبیح بلکه گناه دانسته و برای آن عقوبت اخروی سخت، وعده داده است. زیان‌ها و آسیب‌هایی که در روابط اجتماعی مردم به سبب تجسس پدید می‌آید، آن را به‌عنوان عملی بسیار زشت جلوه داده است.

از آثار سوء تجسس می‌توان به سلب سرمایه مهم اجتماعی یعنی اعتماد عمومی اشاره کرد. این در حالی است که آموزه‌های وحیانی تلاش دارد تا همواره اعتماد عمومی نسبت به یکدیگر افزایش یافته و همگرایی و محبت و همکاری در میان مؤمنان بلکه انسان‌ها بیشتر شود. از این رو بسیاری از احکام و قواعد فقهی بر اموری تأکید دارد که مثبت‌نگری را در زندگی دیگران تقویت می‌کند. از سوی دیگر اسلام به اجتماع توجه و اهتمام خاصی مبذول داشته است؛ زیرا بسیاری از شرایط رشد و تکامل انسان در مسیر تقرب الی الله و تعالی وی، در عمل اجتماعی تحقق می‌یابد. به همین علت آموزه‌های وحیانی، جهت‌گیری برخی از قوانین کلی و قواعد اصلی فقهی را به‌گونه‌ای سامان داده که به همگرایی، همدلی، وفاق، اتحاد و انسجام اجتماعی و اسلامی بینجامد. لذا اصالت اجتماع و تقویت بنیادهای آن، از نظر اسلام چنان مهم و اساسی است که خداوند در آیه ۱۲ سوره حجرات به منع تجسس در زندگی خصوصی دیگران پرداخته است و افراد را از بعضی بدگمانی‌ها، که منجر به تجسس در زندگی دیگران می‌شود نهی کرده است.

در کتب تفسیری و فقهی آمده است که نهی در آیه مذکور، دال بر حرمت دارد. این آیه صراحتاً مسلمانان را از اینکه در احوال دیگران تجسس نمایند منع نموده است و به مسلمانان اجازه نداده است که به دنبال امور پنهانی دیگران کنجکاوی کنند. بر این اساس منع تجسس در امور و احوال دیگران با اطلاق و عمومیت خود شامل همه مصادیق حریم خصوصی می‌شود بدین‌تقریر هرگونه کنکاش، پی‌جویی، کنجکاوی و دسترسی به اطلاعات افراد، که ایشان آن را پنهان داشته‌اند تجسس منهی عنه محسوب می‌شود.

البته قابل‌ذکر است که حرمت تجسس به‌صورت مطلق موردپذیرش فقها قرار نگرفته است و قلمرو و محدوده این تحریم را فقط اسرار، عیوب و لغزش‌های شخصی و خانوادگی که با مصالح عمومی جامعه هیچ‌گونه ارتباطی ندارد، می‌دانند. اما مسائل و اموری که به مصالح عمومی جامعه و حفظ نظام مسلمین وابستگی دارند از حرمت کلی منع تجسس خارج می‌دانند. و از آنجاکه قوانین ایران صبغه ی فقهی دارند و

بهموجب اصل چهار قانون اساسی^۱، کلیه قوانین و مقررات که در جمهوری اسلامی ایران به تصویب می‌رسد باید بر اساس موازین اسلامی باشد. لذا قانون اساسی به این امر مهم در خصوص منع تجسس در اصول ۲۲ و ۲۵ که به ترتیب مقرر می‌دارد: «حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند.» و «بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون»، اشاره کرده است.

با دقت در اصول قانون اساسی این نکته مبین می‌شود که قانون اساسی صرفاً به حکم کلی منع تجسس پرداخته است اما موارد استثناء منع تجسس را به قانون واگذار کرده است که همان قانون آیین دادرسی کیفری می‌باشد. از آنجاکه قانون آیین دادرسی کیفری تضمین‌کننده حقوق و آزادی‌های مذکور در قانون اساسی می‌باشد، لذا به صورت محدود و با رعایت مقررات و تشریفات، استثناء‌هایی بر منع تجسس وارد کرده است و این استثناء‌ها در جهت کشف اسباب، آلات و ادله وقوع جرم و دستگیری متهمان می‌باشد. قانون‌گذار در توجیه عمل و اقدام خود در مقام نقض منع تجسس، به مبانی مانند مصلحت جامعه و تضمین حقوق بزه دیده استناد کرده است.

البته قانون‌گذار بر این نکته مهم تأکید دارد که نمی‌توان بدون دلیل و وجود ظن قوی به تفتیش زندگی شخصی افراد پرداخت و از جزییات پنهان او، اطلاعات حاصل کرد، این موضوع زمانی که توسط ضابطان و مأمورین قانونی انجام می‌شود اهمیت دوچندان پیدا می‌کند. قانون‌گذار در مواردی که ضابطان دادگستری و مقام‌های قضایی بدون وجود دلیل و ظن قوی به تفتیش و بازرسی منازل، اماکن و... می‌پردازند ضمانت اجراهای کیفری، انتظامی و مدنی قرار داده است؛ اما در خصوص اعتبار ادله اکتسابی ناشی از نقض غیرقانونی حریم خصوصی افراد ساکت است و همین سکوت و نقص قانون موجب شده است که رویه قضایی ایران این‌گونه ادله را از باب قرائن و امارات قضایی موردپذیرش قرار بدهند. درحالی‌که عدالت اقتضاء دارد که مسئولین تحقیق و تحصیل دلیل در فرآیند دادرسی کیفری، اصول و قواعدی را که قانون‌گذار پیش‌بینی کرده است را رعایت کنند. مشروع و قانونی بودن دلیل به‌تنهایی برای ارائه آن به دادرس کافی نیست و افزون بر آن، دلیل باید با رعایت قانون تحصیل و کسب شده باشد.

^۱ کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است.

۱- بیان مسئله:

منع تجسس به معنای پرهیز از تفتیش و دخالت در اسرار و عورات مردم مسلمان است که شریعت اسلام از آن نهی کرده است، و نهی وارد شده دلالت بر حرمت تجسس دارد و به عبارتی دیگر در شریعت اسلام نمی‌توان بدون دلیل (نص قرآنی و روایی) به تفتیش زندگی شخصی افراد پرداخت و از جزئیات پنهان او اطلاعات حاصل کرد. به همین علت قوانین اسلامی به حریم خصوصی بسیار اهمیت داده‌اند. و در این خصوص آیات و روایات زیادی وارد شده است: از جمله آیه ۱۲ سوره حجرات که می‌فرماید: لاتجسسوا و درواقع فرموده است حریم زندگی شخصی مردم محترم است و جست‌وجو و تحقیق در زندگی آنان امری زشت و ناپسنداست.

با توجه به مطالب فوق الذکر منع تجسس از جهاتی مهم، مورد توجه دین اسلام و فقها قرار گرفته است. جهت اول باید گفت یکی از آثار سوء تجسس سلب سرمایه مهم اجتماعی یعنی اعتماد عمومی است درحالی‌که دین اسلام در جستجوی جامعه‌ی سالم که مملو از انسجام اجتماعی و افزایش همدلی و همکاری در روابط اجتماعی است. به همین علت آموزه‌های وحیانی، جهت‌گیری برخی از قوانین کلی و قواعد اصلی فقهی را به‌گونه‌ای سامان داده که به همگرایی، همدلی، وفاق، اتحاد و انسجام اجتماعی و اسلامی بینجامد. لذا اصالت اجتماع و تقویت بنیادهای آن، از نظر اسلام چنان مهم و اساسی است که خداوند در آیه ۱۲ سوره حجرات به منع تجسس در زندگی خصوصی دیگران پرداخته است و افراد را از بعضی بدگمانی‌ها، که منجر به تجسس در زندگی دیگران می‌شود نهی کرده است.

جهت دوم ارتباط این قاعده با حریم خصوصی افراد به‌صورت مطلق است و شامل حریم خصوصی منازل و اماکن، جسمانی، معنوی اشخاص می‌شود. به عبارتی همه‌ی جوانب زندگی انسان را تحت شعاع خود قرار می‌دهد به گفته فقها^۱ پیگیری و جستجوی عیوب دیگران و افشاء آن موجب تخریب شخصیت انسان و از بین رفتن کرامت انسانی است که در قرآن به حفظ کرامت انسانی بسیار توصیه شده است.

جهت سوم ارتباط بی‌چون چرایی منع تجسس بانظم عمومی و امنیت جامعه است و شریعت مقدس اسلام به مسئله احساس آرامش و امنیت مردم در شئون زندگی و امور داخلی‌شان ارزش و اهمیت بسیار قائل است. در همین راستا حفظ حریم مردم و نگهداری اسرار آنان واجب شمرده و تجسس از مسائل درونی زندگانی و رفتار پنهانی آنان را تحریم نمود است.

^۱ منتظری نجف‌آبادی، حسین‌علی. (۱۴۰۹). مبانی فقهی حکومت اسلامی. مترجم: صلواتی، محمود و شکوری، ابوالفضل. قم: مؤسسه کیهان. ج ۴. صص ۲۸۳-۲۸۶

و از سوی دیگر چون قوانین ایران سرچشمه‌ی اسلامی و مذهبی دارند و در اصل چهارم قانون اساسی مقرر شده است که کلیه قوانین و مقررات که در جمهوری اسلامی ایران به تصویب می‌رسد باید بر اساس موازین اسلامی باشد. لذا اصولی را که به قاعده منع تجسس و حفظ حریم خصوصی افراد پرداخته است را مورد بررسی قرار خواهیم داد از جمله اصل ۲۲ این قانون به حفظ حریم جسمانی و اماکن و منازل اشخاص پرداخته است و در اصل ۲۳ به حفظ حریم معنوی انسان که همان عقاید و اسرارش است را مورد توجه قرار داده است و در اصل ۲۵ به صراحت به منع تجسس و مصادیق آن از جمله منع استراق سمع، بازرسی نامه‌ها و مراسلات اشخاص پرداخته است. حال می‌خواهیم قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ که یکی از قوانین مورد اشاره قانون اساسی است که شامل مقررات و قواعدی برای کشف جرم، تعقیب، تحقیقات مقدماتی و بازجویی متهم توسط مقام‌های قضایی و ضابطان دادگستری است در امر منع تجسس را بررسی کنیم که این قانون تا چه اندازه منعکس‌کننده اصول و مبانی اسلامی از جمله منع تجسس بر فرآیند کشف جرم و تعقیب متهم است در بادی امر با مطالعه این قانون می‌بینیم که قانون آیین دادرسی کیفری ۹۲ از ماده ۱۳۷ تا ۱۶۷ به امر تفتیش و بازرسی منازل و اماکن اختصاص داده است. همچنین موادی را به جرائم مشهود و غیر مشهود اختصاص داده است که ضابطان می‌توانند در جرائم مشهود به تحقیقات و حفظ آثار و ادوات جرم بپردازند.

به علاوه مواد ۱۵۰ و ۱۵۱ ق ا د ک ۱۳۹۲ که به ترتیب به شنود تلفن و کنترل حساب‌های بانکی اشخاص پرداخته است. از طرفی می‌دانیم که فرآیند کشف جرم مستلزم تجسس و در برخی موارد باهدف پاسداشت نظم عمومی، ورود به حریم خصوصی اشخاص از جمله ورود به منزل، بازرسی اماکن و... انجام می‌شود حال با توجه به ابتناء قوانین جمهوری اسلامی ایران بر اساس قوانین اسلامی و نیز نهی و حرمت تجسس، این‌گونه امور چگونه توجیه و مدلل می‌شود؟ حدود و ضوابط اعمال منع تجسس در زندگی اجتماعی و به‌ویژه در فرآیند کیفری تا چه میزان است؟ از سوی دیگر باید اشاره کرد ضابطان در هنگام مذاکرات تلفنی، از زندگانی خصوصی و ارتباطات شخصی و احیاناً شئون خانوادگی که طرفین علاقه به اختفای آن دارند وقوف حاصل خواهند کرد.

همچنین باید به مسئله مهم دیگری توجه کرد و آن اینکه در هنگام کنترل تلفن اشخاص مظنون و متهم، اسرار کسانی که با جرم سروکار ندارند ولی به سبب خویشاوندی یا دوستی یا کسب و کار با مظنون و یا متهم در تماس هستند به ناحق فاش می‌شود. حال این عملکرد چگونه توجیه خواهد شد؟ حال می‌خواهیم بررسی کنیم آیا تعارض بین منع تجسس در فقه و تجسس و تفتیش در آ.د.ک. ۹۲ وجود دارد و همچنین ملاحظه کنیم محدوده منع تجسس در متون فقهی تا چه حد است و اینکه آیا می‌توانیم

تفتیش و تجسس در ا.د.ک ۹۲ را از استثنائات منع تجسس در فقه بدانیم و اینکه قانون‌گذار تا چه حد متون فقهی را در بحث منع تجسس مدنظر قرار داده است؟

۲- پیشینه تحقیق

بررسی‌های انجام یافته توسط نگارنده بیانگر این است که تا کنون نگارشی در خصوص موضوع حاضر چه به صورت کتاب، یا مقاله و پایان نامه صورت نگرفته است. البته در خصوص موضوع تجسس به صورت واحد نگارش‌های صورت گرفته است. از جمله کتب یا مقالاتی که به طور خاص و شایسته به بحث تجسس پرداخته است، می‌توان به کتاب «مبانی فقهی حکومت اسلامی» توسط آیت الله حسین علی منتظری نجف آبادی^۱ به رشته تحریر در آمده است ایشان در این اثر به برخی از مسائل پیرامون تجسس پرداخته است و با نگاه فقه سیاسی به تحلیل این مسأله با ذکر برخی از ادله پرداخته است.

همچنین می‌توان به کتاب «تجسس» که توسط آقایان محمد حسن حائری، نصرالله شاملی و احسان علی اکبر بابوکانی^۲ نگارش یافته است اشاره نمود. در این کتاب تجسس و حریم خصوصی مورد تبیین قرار گرفته است و موارد جواز تجسس و موارد منع تجسس مورد اشاره گرفته است.

مقاله‌ای هم تحت عنوان «کاوشی در حکم فقهی تجسس» توسط آقای محسن خرازی^۳ به رشته تحریر در آمده است. ایشان در این مقاله بیشتر مباحث و مطالب خود را حول محور احکام تکلیفی و وضعی جاسوسی قرار داده است و در این خصوص از آیات و روایات فروانی بهره برده است.

نگارنده متذکر می‌گردد که پایان نامه حاضر با رویکردی تطبیقی به موضوع تجسس در فقه و قانون آیین دادرسی کیفری ۹۲ پرداخته است و این پایان نامه در پی آن است که حدود و ثغور موارد ممنوعیت و جواز تجسس را در قانون آیین دادرسی کیفری ۹۲ مورد بررسی قرار داده و همچنین میزان اهتمام مقنن را در انعکاس قواعد و مقررات اسلامی را، نشان دهد.

۳- اهداف تحقیق

هدف اصلی

گام برداشتن در جهت تکوین قاعده فقهی-حقوقی منع تجسس است.

^۱ منتظری نجف‌آبادی، حسین‌علی. مبانی فقهی حکومت اسلامی، پیشین.

^۲ حائری، محمد حسن و شاملی، نصرالله و علی اکبر بابوکانی، احسان. (۱۳۹۱). تجسس. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

^۳ خرازی، محسن. (۱۳۸۰). «کاوشی در حکم فقهی تجسس». فقه و اصول: فقه اهل بیت، ش ۲۶

هدف‌های فرعی

۱- بررسی وجود آثار قاعده فقهی-حقوقی منع تجسس در قوانین کیفری ایران

۲- تلاش در جهت شفاف‌سازی قواعد و مقررات حریم خصوصی در پرتو قاعده فقهی-حقوقی منع

تجسس

۳- بررسی اصل قانونی بودن اقدامات ضابطان در پرتو قاعده فقهی-حقوقی منع تجسس

۴- سوال های تحقیق

سوال اصلی

۱- بازتاب حکم فقهی منع تجسس بر فرایند کشف، تعقیب، تحقیقات و بازجویی متهمان در قانون آیین

دادرسی کیفری ۱۳۹۲ چیست؟

سوال های فرعی

۱- آیا اقداماتی چون بازرسی منازل و اماکن و استراق سمع (شنود تلفن) جهت کشف جرائم توسط

مقام‌های قضایی و ضابطان دادگستری در ق ا د ک ۱۳۹۲ با منع تجسس در تضاد است یا از مواردی

است که منع تجسس را تخصیص می‌زند؟

۲- ارتباط منع تجسس با اصول و قواعد دیگر مثل اصل برائت، اصل عدم ولایت، اصل ستر و بزه پوشی،

قاعده درء و... چگونه است؟

۵- فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی

رویکرد و خط مشی قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ از طریق به‌کارگیری تشریفات گسترده و

اعمال ضمانت اجراهای لازم، در جهت حمایت بیشتر از حریم خصوصی و جلوگیری از تجسس در

زندگی خصوصی افراد است.

فرضیه های فرعی

۱- با توجه به مقتضیات نظم و امنیت اجتماعی که ناظر بر بخشی از جرائم شدید و مهم از قبیل جرائم

علیه امنیت داخلی و خارجی کشور می‌باشد، منع تجسس در این موارد تضعیف شده است.

۲- اصول و قواعد فقهی و حقوقی از قبیل اصل برائت، اصل عدم ولایت، قاعده درء و... زمینه‌ساز و

مبنای اصلی منع تجسس است.

۶- روش تحقیق

گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر مبتنی بر «روش کتابخانه‌ای و دیجیتالی در فقه امامیه» و تحلیل و پردازش داده‌ها به روش «تحلیلی-توصیفی» است. و از نظر متغیرهای مورد بررسی «کیفی» محسوب می‌شود.

۷- سازماندهی تحقیق

این پایان نامه، از دو بخش تحت عناوین ذیل تشکیل شده است:

بخش نخست- مفاهیم، مبانی و ادله حرمت تجسس و مصادیق آن، بخش دوم- گستره و قلمرو حقوقی قاعده منع تجسس.

بخش نخست از دو فصل تشکیل شده است که فصل نخست به مفاهیم و مبانی اختصاص دارد. همین فصل مشتمل بر دو گفتار با عناوین مفاهیم و مبانی فقهی و حقوقی منع تجسس است. در گفتار نخست مفهوم لغوی و اصطلاحی تجسس و واژگان هم معنا و مرتبط با آن بررسی می‌شود. گفتار دوم از دو مبحث تحت عنوان مبانی فقهی و مبانی حقوقی تشکیل شده است. فصل دوم به بررسی ادله و مصادیق حرمت تجسس پرداخته است که از دو گفتار ادله و مصادیق تشکیل شده است. در گفتار نخست ادله عقلی و شرعی تبیین شده است و در گفتار دوم مباحثی چون استراق سمع، استراق بصر، ورود به منازل غیر بدون استیذان، غیبت و نیمه، جرائم منافی عفت و انجام امر به معروف و نهی از منکر مطرح می‌شود.

بخش دوم نیز از دو فصل تشکیل شده است که در فصل نخست آن، برآنیم که استثناءهای وارد بر قاعده منع تجسس در فرآیند رسیدگی کیفری را، تبیین کنیم. این فصل از دو گفتار مبانی و مصادیق تشکیل شده است در گفتار نخست این فصل به بررسی مصلحت جامعه و تضمین حقوق بزه دیده به عنوان دو تا از مبانی اصلی استثناءهای وارد بر قاعده می‌پردازیم. در گفتار دوم به بررسی مواردی چون جرائم مشهود و غیر مشهود که مقنن نقض قاعده را، در این موارد تجویز کرده است خواهیم پرداخت. در فصل دوم موضوع نقض غیر قانونی قاعده را بررسی می‌کنیم. این فصل شامل دو گفتار با عناوین تحصیل ادله ناشی از نقض قاعده و مسوولیت و ضمانت اجراهای نقض قاعده است. در گفتار نخست اصول حاکم بر تحصیل ادله و اعتبار ادله اکتسابی مورد تبیین قرار می‌گیرد. در گفتار دوم هم مسوولیت و ضمانت اجراهای کیفری، انتظامی و مدنی مجریان عدالت کیفری در خلال فرآیند رسیدگی بحث می‌شود.